

Jaan Roosist

(Algus eelmises «Järva Teatajas»)

Kui Paides tähistati Eesti Vabariigi esimest aastapäeva, pidi Paide sõjaväe garnisoni käskkirja järgi piduliku jumalateenistuse pidama Jaan Roos. Silmas pidades päeva ja sündmuse mõtet, ei olnud tal midagi selle vastu. See oli ühtlasi ka Jaan Roosi viimane jumalateenistus, sest ta oli oma hinge ja südame andnud koolitööle ja kirjandusele.

Oma Paide-ajajärgul 1917—1923 veendus Jaan Roos, et pool võitu õppe- ja kasvatustöös on tegelda isetegevusega. Samuti pidas ta tähtsaks ekskursioone. Esimene suurem ekskursioon oli 1920. aasta kevadel sõideti Tallinna ja Põhjarannikule kuni Narvani välja. Kahe nädala jooksul kasutati rongi ja käidi jalgsi. 1921. aasta kevadel sõideti Soome, kuhu Jaan Roos ei läinud, sest pidi sõitma Saaremaale mudavanidega oma neeruhaigust ravima. Sel suvel ja edaspidi kogus ta mööda maad rännates vanu trükiseid oma raamatukogu täiendamiseks.

Jaan Roosi tervis paranes alles siis, kui ta kellegi soovitusel 1922. aasta sügisel Berliini sõitis, kus avastati haigus ja ta nõustus kiire neeruoperatsiooniga, mille sooritas professor Lichtenberg. Alles pärast jõuluvaheaja 1923. aasta alguses sai Jaan Roos uuesti koolitööle asuda. Kevadel pärast koolitöö lõppu soovitas arst Elvasse kosuma minna, sest Paide kliima ei olnud haigele soodne.

Elvas kohtus Jaan Roos Tartu Tütarlaste Gümnaasiumi matemaatikaõpetajaga, kes soovitas sellesse kooli tööle asuda, sest direktorikoht oli vaba. Tartu oli Jaan Roosile tuttav ja kodune linn, Paide aga tema tervisele kahjulik paik. Enne Berliini sõitu oli Jaan Roos abiellunud Paides oma endise õpilase Linda Sillaotsaga. Neid laulatas Paide kirikus Viljandi koguduse pastor Jaan Lattik, hilisem poliiti-

kategelane.

Augustis 1923 siirdus Jaan Roos Tartu Tütarlaste Gümnaasiumi direktoriks. Kuni 1936. aastani juhatas ta seda kooli eesrindlikult, arendas õppetööd ja ehitas juurde vajalikke ruume. Pani käiku kodundusklassi ja hoolitses selle eest, et isetegevus ja kunst oleksid kõrgel järjel. Roosi kooli õpilasi nimetati rahvasuus roosinuppudeks.

Nii koolitööl kui ka pärast iseseisva kirjandusnimisena tegeles Jaan Roos raamatute kirjutamise ja toimetamisega. Nii ilmus «Kirjandusteose analüüs» (1934), «Lühike eesti raamatu ajalugu» (1935), mitme riigitegelase ja kirjaniku elulugu. Õpik «Ülevaade eesti kirjandusest» (1936) oli määratud progümnaasiumi V klassile. Jaan Roos koostas mitu kogumikku. Tema toimetusel ilmus 15 köidet Oskar Lutsu «Kogutud teoseid», kaheksa vihikut «Eesti rahvaleksikoni» jne. Ajakirjanduses ilmus temalt üle 100 faktirohke artikli. Jaan Roosil endal oli tol ajal Eesti suurim eraraamatukogu, mis sattus küll sõjaajal ja pärast seda ohtlikku olukorda, kuid suurem osa suudeti päästa.

Pärast sõjakära asus Jaan Roos Tartu Kunstiinstituudi raamatukogu juhatajaks, kuid juba 5. märtsil 1945 viidi ta Tartus kuulsasse «halli majja», kus kahel järjestikusel ööl kuulatistöödistatavad üle. Sama aasta mais kolmel päeval püüdis julgeolek Jaan Roosi töökohal arreteerida, kuid . tagaotsitav oli sel ajal Põltsamaal. Edasi hakkas ta end teadlikult varjama, ei oöbinud oma Tartu kodus. 1949. aasta küüditamine viis Siberisse palju Jaan Roosi tuttavaid ja sugulasi. Oma redusoleku aastatel 1945—1954 tegi Jaan Roos pidevalt intensiivset vaimutööd. Koostas memuaaride käsikirja «Märkmeid ja mälestusi», kokku neli köidet, 1380 lk. Ta kogus kaasaegsete mälestusi Eesti kirjanike ja suurmeeste kohta. Neid andmeid kasutades koostas ta kirjandusloolisi uurimusi ja monograafiaid. Jaan Roosi peetud päevik, sisuliselt sõjajärgse punase terrori entsüklopeedia, on praegu muu kirjavaraga kirjandusmuuseumis ümberkirjutamisel. Siiski puuduvad sealt aastakäigud 1946 ja 1950, mille julgeolek konfiskeeris, kui 1953. aasta 2. märtsil oli haarang Põltsamaa lähedal Leegisaare talus. Jaan Roos arreteeriti 10. augustil 1954 Viljandis pärast öö-

(Järg 4. lk.)

Paide Tütarlaste Gümnaasiumi VIa klass 1920. a. Teises reas paremalt neljas Jaan Roos, kolmandas reas paremalt kolmas tema tulevane abikaasa Linda Sillaots. Foto autori arhivist